

ПРИМЕНА ФУНКЦИОНАЛНОГ КОМУНИКАЦИОНОГ ТРЕНИНГА ЗА РЕДУКЦИЈУ ПРОБЛЕМА У ПОНАШАЊУ КОД ДЕЦЕ СА АУТИЗМОМ

Бојана Б. Арсић¹, Ања М. Гајић²

Сажетак: Присуство проблема у понашању корелира са дефицима у комуникацији особа са поремећајима из спектра аутизма (ПСА), а уколико се особа са ПСА подучава функционалној комуникацији која за њу има исту сврху као испољавање проблема у понашању, може доћи до редукције тих проблема и за то се најчешће користи процедура која се назива функционални комуникациони тренинг (ФКТ). Циљ овог рада је прегледом литературе утврдити ефикасност примене ФКТ за сваку од функција понашања, као и начине на које се за сваку од функција ФКТ може спроводити. Радови су претраживани помоћу претраживача *Google Scholar* и *ProQuest*, а у преглед литературе укључени су они радови у којима је примењиван ФКТ за редукцију различитих проблема у понашању. Прегледом литературе може се уочити да се ФКТ може спроводити са испитаницима који имају различите дијагнозе, као и различите степене функционалности у односу на начин на који комуницирају. Осим тога, ФКТ се може успешно спроводити са испитаницима који испољавају проблеме у понашању који су у различитим функцијама. Имајући у виду да ФКТ за сваку од наведених функција понашања изгледа другачије, истиче се значај утврђивања функције понашања, пошто је то неопходан предуслов за успешност спровођења ФКТ. Осим тога, имајући у виду ефикасност примене ФКТ у редукцији проблема у понашању које испољавају деца са ПСА, истиче се да је неопходно спроводити обуке дефектолога и родитеља, као и свих других који раде са овом популацијом о примени ФКТ.

Кључне речи: Аутизам, функционални комуникациони тренинг, третман, проблеми у понашању.

¹ bojana.arsic57@gmail.com, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

² anjuskagajic@gmail.com, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

У многим истраживањима се показало да присуство проблема у понашању корелира са дефицима у комуникацији особа са поремећајима из спектра аутизма (ПСА) (Chow & Wehby, 2018; Gresham et al., 2011; Luczynski & Hanley, 2013), а уколико се особа са ПСА подучава функционалној комуникацији која за њу има исту сврху као испољавање проблема у понашању, може доћи до редукције тих проблема (Durand & Moskowitz, 2015; Reichle & Chen, 2016).

За то се најчешће користи процедура која се назива функционални комуникациони тренинг (ФКТ). ФКТ се може примењивати у редукцији проблема у понашању која имају различите функције, односно жељом за пажњом, или неким предметима које дете жели у датом тренутку, па све до избегавања инструкција које су детету задате (Kuhn et al., 2010). Утврђивањем функције понашања пре спровођења третмана омогућава се имплементација оног третмана који би детету изједначио функцију понашања које настојимо да редукујемо.

Када се започне са применом ФКТ, неопходно је детету након сваког испољавања алтернативног понашања давати приступ објекту који је захтевао, пажњи или му омогућити паузу, међутим показало се да је ова компонента ФКТ често проблематична за родитеље, поготово уколико захтевају објекат који је јестив, уколико нису у могућности да им у том тренутку пруже пажњу или уколико посматрају третман па им због учесталог давања паузе од стране терапеута детету делује као да се на третману не ради довољним интензитетом (Volkert et al., 2009). Међутим, када је у питању ФКТ у функцији пажње, показало се да се деца са ПСА могу подучити да дискриминишу између ситуација у којима је прихватљиво да захтевају пажњу и у којима није, а кроз дискриминацију радњи у којима родитељ учествује у датом тренутку (Kuhn et al., 2010). Када је у питању ФКТ у функцији добијања жељеног објекта или активности, препоручује да се ФКТ примењује у ситуацијама када је мотивација детета за добијањем тог предмета или активности умерена (Fisher et al., 2018). Док, када је у питању ФКТ у функцији избегавања задатка, неопходно је пре примене процедуре родитељима објаснити детаљно сврху процедуре и начин извођења.

У истраживању Вокера и сарадника (Wacker et al., 2013) показало се да примени ФКТ могу успешно бити подучени и родитељи онлајн путем. Наиме, узорак је сачињавало 17 родитеља деце са ПСА, а они су подучавани од стране терапеута путем интернета о томе како да утврде функције понашања, а затим и како да примењују ФКТ са својим дететом у зависности од утврђене функције. Резултати студије су указали да су родитељи успешно имплементирали ФКТ и последично са просечном успешношћу од 93.5% редуковали проблематично понашање код своје деце. До сличних резултата су дошли и Линдрен и сарадници (Lindgren et al., 2020) у истраживању које је у узорку имало 38 деце са ПСА. Након само 12 недеља након тренинга о

примени ФКТ са својом децом, дошло је до редукције проблематичног понашања од 98% у просеку, а код сваког детета се повећала примена функционалне комуникације.

Примена ФКТ од стране родитеља који су подучавали примени онлајн путем доводи до потпуне редукције испољавања проблематичног понашања, али и последично повећању примене функционалне комуникације од стране њихове деце (O'Brien et al., 2021; Tsami et al., 2019). Бенсон и сарадници (Benson et al., 2018) су подучавали онлајн путем родитеље два дечака која су испољавала самоповређујуће понашање примени процедуре процене функције проблематичног понашања и ФКТ. Осим значајне редукције самоповређујућег понашања, код оба дечака је дошло до пораста комуникације у домену захтевања, имајући у виду да је утврђена функција самоповређивања била захтевање жељених предмета. Такође, аутори су проучавали исправност примене ФКТ од стране родитеља и показало се да су родитељи били успешни у спровођењу интервенције након добијања онлајн тренинга у 95% ситуација. До сличних резултата су дошли и Суес и сарадници (Suess et al., 2014) који су проучавали веродостојност примене ФКТ од стране родитеља који су подучавани примени ФКТ само једном недељно на један сат, односно истоветност интервенције којом су подучавани и интервенције коју су имплементирали и показало се да су родитељи са великом успешношћу исправно примењивали ФКТ, након свега неколико тренинга, што указује на то да није потребно много времена родитељима да усвоје информације о исправности примене ФКТ. Истраживање од стране истих аутора (Suess et al., 2016) спроведено је са истим циљем, међутим овог пута су аутори спроводили тренинг родитеља онлајн путем иницијално у трајању од сат времена, након чега су уследила само три петнаестоминутна састанка показало је да су родитељи након мање од два сата тренинга о примени ФКТ успешно редуковали проблеме у понашању код своје деце за 65.1%.

Осим родитеља у кућном контексту, и наставници се могу успешно подучити примени процедуре утврђивања функције проблема у понашању код деце са ПСА (Austin et al., 2015), као и ФКТ, којим могу довести до редукције маладаптивних понашања која деца са ПСА испољавају у школском контексту (Alexander et al., 2015; Andzik et al., 2016), што указује на то да и особе које нису стручне за рад са особама са ПСА могу успешно примењивати ФКТ.

Циљ овог рада је прегледом литературе утврдити ефикасност примене ФКТ за сваку од функција понашања, као и начине на које се за сваку од функција ФКТ може спроводити.

МЕТОДОЛОГИЈА

Радови су претраживани помоћу претраживача *Google Scholar* и *ProQuest*. Приликом претраге радова коришћене су кључне речи

функционални комуникациони тренинг (енг. *functional communication training*), функционална комуникација (енг. *functional communication*), диференцирано поткрепљивање алтернативног понашања (енг. *differential reinforcement of alternative behavior – DRA*), пажња (енг. *attention*), избегавање задатка (енг. *avoidance*), избегавање задатка (енг. *escape*), добијање предмета (енг. *tangible*), интервенције за изједначење функције понашања (енг. *function based interventions*). Наведене кључне речи су међусобно укрштане.

У преглед су укључени они радови у којима је примењиван ФКТ за редукцију проблема у понашању различите топографије, испоњених од стране испитаника који имају неку врсту развојног поремећаја, а који су у функцији добијања жељеног објекта, добијања пажње друге особе или избегавања задатка. Осим тога, укључени су они радови у којима је пре примене ФКТ извршен неки вид процене функције маладаптивног понашања испоњеног од стране испитаника, чиме је потврђена његова функција.

У финалну селекцију укључено је пет радова који су фокусирани на примену ФКТ у редукцији проблема у понашању који настају услед потребе за добијањем пажње друге особе, затим девет радова у којима је спроведен ФКТ у циљу редукције проблема у понашању који настају услед потребе за добијањем жељених предмета и једно истраживање у коме су аутори спроводили ФКТ ради елиминисања маладаптивног понашања која настају услед потребе за избегавања или одлагања задатка.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

ПРИМЕНА ФУНКЦИОНАЛНОГ КОМУНИКАЦИОНОГ ТРЕНИНГА У РЕДУКЦИЈИ ПРОБЛЕМА У ПОНАШАЊУ КОЈИ НАСТАЈУ УСЛЕД ПОТРЕБЕ ЗА ДОБИЈАЊЕМ ПАЖЊЕ ДРУГЕ ОСОБЕ

У истраживању Хенлија и сарадника (Hanley et al., 2001) тридесетједногодишња испитаница са дубоком интелектуалном ометеношћу (ИО), ангелмановим синдромом и церебралном парализом испољавала је самоповређујуће понашање у виду ударања главом и рукама о тврде површине. Процењом функције понашања утврђено је да је испитаница испољавала самоповређујуће понашање због жеље за пажњом друге особе. Имајући у виду отежано коришћење екстремитета испитанице, аутори су на инвалидска колица у којима је испитаница проводила већи део дана закачили тастер чијим притиском је емитован звук у виду реченице “Причај са мном”. Како би испитаница научила шта следи након притиска на тастер, иницијално јој је након сваког притиска достављана пажња терапеута, а пажња јој не би била достављана уколико испољава самоповређујуће понашање. Након што је аутоагресивно понашање потпуно редуковано, јер је испитаница усвојила значење тастера, аутори су постепено повећавали временски интервал од притиска тастера до достављања пажње. Наиме, иницијално јој је моментално након притиска тастер пажња достављана, а онда је тај временски интервал

за по једну секунду повећаван све до једног минута. Аутори истичу да иако постоје ситуације у којима није могуће да особље које ради са овом испитаницом јој достави пажњу на сваки минут, неопходно је имати на уму способности испитанице, односно то да њена клиничка слика не дозвољава повећање на временски интервал који је знатно дужи.

У истраживању Флајфа и сарадника (Fyffe et al., 2004) аутори су редуковали код деветогодишњег дечака са ПСА проблематично понашање у виду агресије и уништавања имовине применом ФКТ. Утврђено је да је функција маладаптивног понашања испитаника привлачење пажње друге особе, а испитаник је комуницирао са околином у виду размене картица са фотографијама жељених предмета. ФКТ са овим дечаком је спроведен тако што је уведена картица која би репрезентовала пажњу и предајом те картице другој особи је испитанику пажња пружана, док пажња није била достављана када би испитаник био агресиван или уништавао имовину. Иницијално је дечаку сваки пут када би терапеуту предао картицу пружана пажња, како би научио које је значење те картице. Након тога је временски размак у којем је испитаник могао да преда картицу терапеуту постепено повећаван. Односно картица је била на располагању испитанику иницијално на сваких пет секунди, што значи да је могао да има приступ пажњи друге особе на сваких пет секунди, а постепено је тај временски интервал повећаван до циљног времена од пет минута. Аутори су систематично повећавали време, а повећању времена је претходило то да испитаник није испољавао проблеме у понашању на претходном временском интервалу. Након спровођења интервенције, дошло је до редукције проблематичног понашања од 94% у односу на измерену учесталост пре интервенције, а аутори истичу како су се задржали на временском интервалу у којем је испитанику доступна картица од пет минута. Међутим, аутори истичу како подучавањем испитаника да захтева пажњу друге особе на овај начин и чињеницом да је пажња испитанику достављана кад год је захтевао разменом картице, испитаникова потреба за пажњом се умањила, односно испитаник иако је имао картицу која репрезентује пажњу на располагању сваких пет минута третмана, није је користио у тој учесталости сваки пут.

У истраживању Роана и сарадника (Roane et al., 2004) узорак су чинила два испитаника са ПСА. Један испитаник је имао седам година и имао коморбидну тешку ИО, а други је имао 11 година имао лаку ИО. Као функције агресивног понашања које су испољавали испитаници утврђена је потреба за пажњом друге особе. Оба испитаника су комуницирала своје потребе разменом фотографија жељених објеката, тако да је и са овим испитаницима спроведен ФКТ у виду размене фотографија које су репрезентовале две особе које се грле. Испитаници су у првој фази ФКТ подучавани да ће сваки пут када предају картицу која репрезентује пажњу друге особе, добити приступ пажњи терапеута у виду грљења и голицања у трајању од 20 секунди. Ова дужина пажње коју испитаници могу остварити након предаје картице је одлучена да буде кратка, како би у овој иницијалној

фази испитаници морали више пута да предају картицу да би остварили пажњу, а самим тим и брже научили значење картице услед великог броја понављања. Уколико би испитаници испољавали агресивно понашање, пажња им није додељивана. Како би захтеви за пажњом од стране испитаника били умерене учесталости, аутори су након прве фазе онемогућавали испитаницима приступ картицама које репрезентују пажњу у одређеном временском трајању, а тај временски интервал су постепено повећавали. Примена ФКТ у овој форми је код оба испитаника довела до потпуне редукције агресивног понашања.

У истраживању Хагопијана и сарадника (Hagopian et al., 2005) узорак су чинила два испитаника са ПСА, АДХД и умереном ИО, која су у тренутку спровођења истраживања имала 13 и седам година. Оба испитаника су испољавала агресивно понашање усмерено ка другим особама из окружења у виду ударања, шутирања, штипања, гребања и чупања. Процентом функције маладаптивног понашања утврђено је да то понашање испољавају у циљу добијања пажње друге особе. Један испитаник је подучаван алтернативном виду захтевања пажње од других у виду испољавања вербалног захтева за пажњом (“Желим твоју пажњу”, “Хоћу да причамо”, “Хоћу да ти кажем нешто”), док је други испитаник подучаван да тражи пажњу у виду давања картице са том симболизацијом терапеуту. У почетним фазама ФКТ, сваки пут након што би испитаници захтевали пажњу од терапеута, давана би им у трајању од 30 секунди. Након што не би испољавали агесију у трајању од пет узастопних третмана, прелазило би се на ФКТ у којем би испитаницима постепено укидан број захтева за пажњом терапеута у току третмана. Примена ФКТ је код првог испитаника довела до редукције агресивног понашања од 100%, а код другог за 94%.

Стивенсон и сарадници су у свом истраживању (Stevenson et al., 2016) имали у узорку деветогодишњег дечака са ПСА који је учестало испољавао непожељно понашање у виду бежања од родитеља. Процентом функције понашања утврђено је да дечак то ради јер жели да добије пажњу родитеља у ситуацијама када су изван куће. Осим тога, дечак је и када би био код куће са родитељима самостално откључавао улазна врата и истрчавао на улицу. Аутори су са дечаком спровели ФКТ у циљу редукције понашања бежања од родитеља. ФКТ спроведен са дечаком се састојао од подучавања дечака да пита вербалним путем родитеље за пажњу. Уколико би дечак покушао да побегне од родитеља, родитељи би га зауставили, вратили на позицију са које је почео да бежи и пружили му потпуни вокални подстицај који се односио на различите налоге којима би дечак захтевао пажњу родитеља. Када је дечак успешно самостално захтевао пажњу родитеља, имајући у виду да је било веома учестало, како би се проредио тај распоред аутори су осмислили другу фазу истраживања. У другој фази, дечак би био подучаван да чека пре него што родитељ може да му пружи пажњу. За подучавање дечака да чека пре него што може да добије пажњу коришћена је процедура обликовања понашања. Сви третмани са дечаком су одржани у спољашњем окружењу,

током шетњи у комшилуку, а сваки третман је био у просечном трајању од 10 минута. Третмани су вршени између три и пет пута дневно, четири до пет пута недељно.

ПРИМЕНА ФУНКЦИОНАЛНОГ КОМУНИКАЦИОНОГ ТРЕНИНГА У РЕДУКЦИЈИ ПРОБЛЕМА У ПОНАШАЊУ КОЈИ НАСТАЈУ УСЛЕД ПОТРЕБЕ ЗА ДОБИЈАЊЕМ ЖЕЉЕНИХ ПРЕДМЕТА

У истраживању Хенлија и сарадника (Hanley et al., 2001) учествовала су два одрасла испитаника која живе у резиденцијалном смештају за одрасле особе са тешкоћама у развоју. Прва испитаница је имала дијагнозу дубоке ИО и 29 година у тренутку када је истраживање спроведено, а други испитаник је имао 34 година и исту дијагнозу. Оба испитаника су испољавала самоповређујуће понашање у виду грижења руку и тела, што је доводило до отворених рана, а проценом функције овог понашања утврђено је да испољавају аутоагресивно понашање због потребе за предметима. Наиме, оба испитаника су испољавала маладаптивно понашање након оброка, јер су желели још. Као форма ФКТ, за испитаницу је одлучено да се користи тастер који емитује звук у виду реченице “Молим за још”, а пошто је испитаник користио гестовну комуникацију, одлучено је да ФКТ којим ће он бити подучаван буде мануелни знак у виду репетитивног додиривања међусобно врхова прстију обе руке. Иницијално су испитаници подстицани да користе ове видове комуникације у функције захтевања предмета, а жељена храна им је одмах након испољавања захтева достављана. Након што су испитаници схватили да сваки пут након испољавања захтева добијају жељену храну, временски интервал од момента испољавања захтева до добијања хране је продужаван за по једну секунду, па све до два минута, а такође је и количина хране коју би добијали постепено смањивана. ФКТ је довео до потпуне редукције испољавања самоповређујућег понашања код оба испитаника.

У студији (Nagorian et al., 2005) спроведеној са дванаестогодишњим дечаком који је испољавао аутоагресивно понашање у виду грижења својих руку и прстију и агресивно понашање у виду гребња и грижења особа из окружења утврђено је проценом функције понашања да испољава због жеље за добијањем активности, односно у ситуацијама када му је онемогућено да игра омиљену видео игру. Имајући у виду да је испитаник комуницирао у виду размене фотографија, уведен је ФКТ који би довео до редукције маладаптивног понашања, а који се састојао од фотографије видео игре коју испитаник воли. У фази подучавања функционалној комуникацији, испитаник је подстицан да преда терапеуту картицу са фотографијом видео игре, након чега му је дозвољен приступ игри на 30 секунди. Након што је испитаник био у могућности самостално да преда картицу терапеуту, учесталост коришћења картице је редукована, односно испитаник је имао приступ картици само одређен број пута у току дана у унапред одређеном

временском трајању, што је довело до потпуне редукције проблемatiчног понашања.

У студији (Jarmolowicz et al., 2009) спроведеној са тринаестогодишњом девојчицом дијагностикованом са ПСА и тешком ИО која је испољавала агресивно понашање у виду ударања и шамарања друге особе, гребана, гурања, чупања, уништавања имовине, штипања и грижења, проценом функције понашања утврђено је да испитаница испољава такво понашање сваки пут када би јој био онемогућен приступ жељеној храни. Имајући у виду да је испитаница била невербална, аутори су је подучавали да преда фотографију жељених јестивих објеката. Уколико би испитаница предала фотографију, добила би приступ храни, а уколико би предала погрешну фотографију или би почела са испиљавањем агресивног понашања, не би јој био омогућен приступ. Аутори су од самог почетка интервенције мерили учесталост испољавања агесије, као и учесталост употребе алтернативног понашања, односно повећање функционалне комуникације у виду предаје фотографије другој особи. Резултати су показали да је након свега неколико третмана код испитанице редуковано агресивно понашање у потпуности, а повећана је употреба функционалне комуникације.

Мухариб и сарадници (Muharib et al., 2019) су испитивали ефикасност примене функционалног комуникационог тренинга који се састојао од постепеног укидања подстицаја и давања детету жељеног предмета код двоје деце са ПСА узраста пет и шест година. Деца су пре укључивања комуникатора испољавала проблематично понашање у виду самоповређивања када нису добијала оно што желе. Аутори истраживања су их подучавали да притиском на фотографурафију на *GoTalk* апликацији на ајпеду могу добити предмет који желе, уколико пред неким притисну фотографурафију предмета. Резултати истраживања су показали да је након што су испитанице подучени томе, код оба испитаника дошло до потпуне редукције самоповређујућег понашања.

Роше и сарадници (Roche et al., 2014) су испитивали ефикасност употребе комуникатора код два дечака са ПСА и недостатком комуникативних способности. Комуникатор је подразумевао употребу апликације путем таблет уређаја која притиском на фотографурафију одређеног предмета генерише говорни аутпут који се односи на именовање наведеног предмета. Дечаци су подучавани да захтевају притиском на дугме жељене предмете. Резултати су показали да су дечаци већ при почетку примене комуникатора проговорили вокалним путем апроксимације речи, осим тога, успешно су примењивали комуникатор како би захтевали жељено. Међутим, када су аутори укинули комуникатор, односно када комуникатор није био на располагању дечацима, они су почели да вокалним путем све више захтевају жељене предмете.

У истраживању Џенета и сарадника (Jennett et al., 2008) аутори су проучавали ефикасност примене ФКТ у домену захтевања жељених предмета код шесторо деце са ПСА. Аутори су испитанике подучавали захтевању

жељених предмета кроз директно подучавање, као и кроз подучавање у природном окружењу. Испитаници су подучавани захтевању вокалним путем, односно именована жељеног предмета. Аутори су за подучавање вокалног захтевања користили процедуру подучавања без грешке (енг. *errorless teaching*), где би иницијално испитаницима давали потпуни вокални подстицај у виду именована предмета, затим делимични вокални подстицај у виду именована првог слога жељеног предмета, након чега су давали такође делимични вокални подстицај у виду именована првог гласа жељеног предмета. Резултати су показали да је пет од шест испитаника брже савладало захтевање предмета чијем су именовану подучавани кроз подучавање у природном окружењу. Осим наведеног, резултати су такође показали да је код свих испитаника из узорка последично дошло до повећања контакта погледом са другом особом приликом захтевања жељеног, као и до редукције проблема у понашању које су испитаници испољавали. Међутим, контакт погледом је био бољи код испитаника који су подучавани захтевању кроз директно подучавање, док је већа редукција проблема у понашању забележена код испитаника који су подучавани у природном окружењу.

Алберт и сарадници (Albert et al., 2012) су извршили репликацију студије објављене пре три деценије, која је проучавала ефикасност подучавања деце са аутизмом захтевању жељених предмета кроз примену ФКТ приликом прекидања понашања детета које тренутно испољава (енг. *behavior chain interruption strategy*). У истраживању је учествовало троје деце са ПСА, узраста између пет и осам година. Када је истраживање започето, испитаници су умели да захтевају предмете које желе (одређене играчке или храну), међутим нису умели да захтевају друге предмете, поготову када би ти предмети били изван њиховог видокруга. У првој фази истраживања, испитаници су подучавани да именују одређене предмете, као и да извршавају три различита понашања која се састоје од неколико корака. Када су испитаници овладали наведеним, аутори су започели са другом фазом истраживања у којој су подучавали испитанике да захтевају предмет који би им фалио да изврше подучавана комплексна понашања и био изван видокруга, док би испитаници извршавали наведена подучена понашања. У том тренутку би испитаницима пружили вокални подстицај, како би захтевали одређени предмет, који би постепено укидали. Резултати су показали да су сви испитаници успешно захтевали наведене предмете након свега неколико третмана. Међутим, аутори су затим желели да виде да ли се понашање испитаника генерализовало на захтевање предмета којима нису директно подучавани, стога су спровели пробу генерализације. Проба генерализације се састојала од тога да аутори испитаницима одузимају предмет чијем именовану нису били подучавани, али су аутори претходном проценом утврдили да испитаници успешно знају да именују наведени предмет. Резултати наведене пробе су показали да се захтевање испитаника успешно генерализовало на захтевање других предмета.

Драсгов и сарадници (Drasgow et al., 2016) су желели да подуче испитанике са ПСА да захтевају жељене предмете вокалним путем у виду именованја жељеног предмета код троје деце са ПСА. Испитаници су пре почетка имплементације истраживања успешно захтевали жељене предмете у виду показивања жељеног предмета руком или прстом или посезања за жељеним предметом, стога нису испољавали проблеме у понашању јер нису имали начин да саопште шта желе. Међутим, аутори су желели да испитаници науче вокални ФКТ, насупротив невокалном. Испитаници су подучавани вокалном ФКТ применом процедуре обликовања понашања (енг. *схапинг*) у циљу именованја појмова које испитаници у датом тренутку желе. Осим тога, испитаницима не би били давани жељени предмети уколико би их захтевали невокалним путем. Након имплементације наведених процедура, сва три испитаника су успешно подучена вокалном захтевању. Такође, сва три испитаника су почела да захтевају вокалним путем и предмете чијем именованју нису били директно подучавани, а почели су да захтевају жељене предмете и од стране других особа.

ПРИМЕНА ФУНКЦИОНАЛНОГ КОМУНИКАЦИОНОГ ТРЕНИНГА У РЕДУКЦИЈИ ПРОБЛЕМА У ПОНАШАЊУ КОЈИ НАСТАЈУ УСЛЕД ПОТРЕБЕ ЗА ИЗБЕГАВАЊЕМ ИЛИ ОДЛАГАЊЕМ ЗАДАТКА

У истраживању Деја и сараника (Day et al., 1994) учествовала су три испитаника, односно деветогодишњи дечак са ПСА, тридесетчетворогодишњи испитаник са тешком ИО и осамнаестогодишњи момак са тешком ИО, поремећајем пажње са хиперактивношћу и спастичном квадриплегијом умереног степена. Сва три испитаника су испољавала агресивно и аутоагресивно понашање за које је утврђено да је у функцији избегавања задатка. За сваког од испитаника је изабран други вид комуникације чијим испољавањем им је дата могућност да избегну презентовани задатак на 30 до 40 секунди. Наиме, првом испитанику би пауза била достављана након вербалног исказа “Идем”, другом након предаје картице терапеуту која је на себи имала написану реч пауза, а трећем након предаје сличне картице која симболизује одлазак. Иницијално је сваком од испитаника омогућаван приступ паузи, односно омогућено избегавање задатка након захтевања истог, а постепено је време трајања паузе скраћивано, што је довело до потпуне редукције маладаптивног понашања које су испитаници испољавали. У закључним разматрањима аутори истичу како је неопходно индивидуализовати ФКТ у зависности од комуникационих способности испитаника, али и испитаницима омогућити да добију то што желе уколико на социјално прихватљив начин захтевају.

ЗАКЉУЧАК

Прегледом литературе може се уочити да се ФКТ може спроводити са испитаницима који имају различите дијагнозе, као и различите степене функционалности у односу на начин на који комуницирају. Наиме, у зависности од начина комуникације испитаника, ФКТ се успешно може спровести са испитаницима који комуницирају гестовима, у виду размене фотографија, али и вокалним путем.

Када деца немају развијену вештину вокалне комуникације, препоручује се да се започне са ФКТ у виду размене фотографија или гестовним путем (Arsić & Gajić, 2023; Mark, 2019), или применом неког од уређаја информacionих технологија (Tasić & Rasporović, 2022). Да би дете комуницирало гестовним путем, неопходно је да има очувану способност моторичке горњих екстремитета (Rose, 2006), али и развијену способност моторичке имитације. Уколико се направи одабир да се за ФКТ користи размена фотографија, основни предуслов је да дете има развијену способност визуелне дискриминације (Carré et al., 2009), како би било у могућности да разликује различите фотографије. Међутим, уколико се одлучи за невокални вид ФКТ, препоручује се да се паралелно ради на индукцији вокалне комуникације (Mulhern et al., 2017). Уколико дете има развијену способност понављања гласова или речи након непосредног изговарања од стране друге особе (енг. echoic), препоручује се примена ФКТ који подразумева захтевање од стране детета вокалним путем (Derosa et al., 2015).

Прегледом литературе је такође утврђено да се ФКТ може успешно спроводити са испитаницима који испољавају проблеме у понашању који су у различитим функцијама, односно у сврхе добијања пажње од друге особе или жељених предмета, али и у функцији избегавања или одлагања задатка који је испитаницима дат (Arsić et al., 2022).

Имајући у виду да ФКТ за сваку од наведених функција понашања изгледа другачије, истиче се значај утврђивања функције понашања, пошто је то неопходан предуслов за успешност спровођења ФКТ. Осим тога, имајући у виду ефикасност примене ФКТ у редукцији проблема у понашању које испољавају деца са ПСА, али и другим врстама развојних поремећаја, као и податке да је ФКТ процедура која доводи до редукције тих понашања, али и паралелно развоја пожељних алтернативних понашања, као и доприноси развоју комуникације, истиче се да је неопходно спроводити обуке дефектолога и родитеља, као и свих других који раде са овом популацијом о примени ФКТ.

ЛИТЕРАТУРА:

Albert, K. M., Carbone, V. J., Murray, D. D., Hagerty, M., & Sweeney-Kerwin, E. J. (2012). Increasing the Mand Repertoire of Children With Autism Through the Use of an Interrupted Chain Procedure. *Behavior Analysis in Practice, 5*(2), 65–76. <https://doi.org/10.1007/BF03391825>

Alexander, J. L., Ayres, K. M., & Smith, K. A. (2015). Training Teachers in Evidence-Based Practice for Individuals With Autism Spectrum Disorder: A Review of the Literature. *Teacher Education and Special Education: The Journal of the Teacher Education Division of the Council for Exceptional Children, 38*(1), 13–27. <https://doi.org/10.1177/0888406414544551>

Andzik, N. R., Cannella-Malone, H. I., & Sigafos, J. (2016). Practitioner-Implemented Functional Communication Training: A Review of the Literature. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 41*(2), 79–89. <https://doi.org/10.1177/1540796916633874>

Arsić, B., & Gajić, A. (2023). Primena komunikatora u podučavanju dece sa autizmom funkcionalnoj komunikaciji. *Pedagoška stvarnost, 69*(1), 74–91. <https://doi.org/10.19090/ps.2023.1.74-91>

Arsić, B., Gajić, A., & Vidojković, S. M. (2022). Primena funkcionalnog komunikacionog treninga za redukciju problematičnih ponašanja u funkciji izbegavanja zadatka. *Pedagoška Stvarnost, 68*(2), 191–207. <https://doi.org/10.19090/ps.2022.2.191-207>

Austin, J. L., Groves, E. A., Reynish, L. C., & Francis, L. L. (2015). Validating trial-based functional analyses in mainstream primary school classrooms. *Journal of Applied Behavior Analysis, 48*(2), 274–288. <https://doi.org/10.1002/jaba.208>

Benson, S. S., Dimian, A. F., Elmquist, M., Simacek, J., McComas, J. J., & Symons, F. J. (2018). Coaching parents to assess and treat self-injurious behaviour via telehealth. *Journal of Intellectual Disability Research, 62*(12), 1114–1123. <https://doi.org/10.1111/jir.12456>

Carré, A. J. M., Grice, B. L., Blampied, N. M., & Walker, D. (2009). Picture Exchange Communication (PECS) Training for Young Children: Does Training Transfer at School and to Home? *Behaviour Change, 26*(1), 54–65. <https://doi.org/10.1375/bech.26.1.54>

Chow, J. C., & Wehby, J. H. (2018). Associations between language and problem behavior: A systematic review and correlational meta-analysis. *Educational Psychology Review, 30*(1), 61–82. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9385-z>

Day, H. M., Horner, R. H., & O'Neill, R. E. (1994). Multiple Functions of Problem Behaviors: Assessment and Intervention. *Journal of Applied Behavior Analysis, 27*(2), 279–289. <https://doi.org/10.1901/jaba.1994.27-279>

Derosa, N. M., Fisher, W. W., & Steege, M. W. (2015). An evaluation of time in establishing operation on the effectiveness of functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *48*(1), 115–130. <https://doi.org/10.1002/jaba.180>

Dragow, E., Martin, C. A., Chezan, L. C., Wolfe, K., & Halle, J. W. (2016). Mand Training: An Examination of Response-Class Structure in Three Children With Autism and Severe Language Delays. *Behavior Modification*, *40*(3), 347–376. <https://doi.org/10.1177/0145445515613582>

Durand, V. M., & Moskowitz, L. (2015). Functional Communication Training: Thirty Years of Treating Challenging Behavior. *Topics in Early Childhood Special Education*, *35*(2), 116–126. <https://doi.org/10.1177/0271121415569509>

Fisher, W. W., Greer, B. D., Mitteer, D. R., Fuhrman, A. M., Romani, P. W., & Zangrillo, A. N. (2018). Further evaluation of differential exposure to establishing operations during functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *51*(2), 360–373. <https://doi.org/10.1002/jaba.451>

Fyffe, C. E., Kahng, S., Fittro, E., & Russell, D. (2004). Functional Analysis and Treatment of Inappropriate Sexual Behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *37*(3), 401–404. <https://doi.org/10.1901/jaba.2004.37-401>

Gresham, F. M., Elliott, S. N., Vance, M. J., & Cook, C. R. (2011). Comparability of the Social Skills Rating System to the Social Skills Improvement System: Content and psychometric comparisons across elementary and secondary age levels. *School Psychology Quarterly*, *26*(1), 27–44. <https://doi.org/10.1037/a0022662>

Hagopian, L. P., Kuhn, S. A. C., Long, E. S., & Rush, K. S. (2005). Schedule Thinning Following Communication Training: Using Competing Stimuli to Enhance Tolerance to Decrements in Reinforcer Density. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *38*(2), 177–193. <https://doi.org/10.1901/jaba.2005.43-04>

Hanley, G. P., Iwata, B. A., & Thompson, R. H. (2001). Reinforcement Schedule Thinning Following Treatment with Functional Communication Training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, *34*(1), 17–38. <https://doi.org/10.1901/jaba.2001.34-17>

Jarmolowicz, D. P., DeLeon, I. G., & Kuhn, S. A. C. (2009). Functional communication during signaled reinforcement and/or extinction. *Behavioral Interventions*, *24*(4), 265–273. <https://doi.org/10.1002/bin.288>

Jennett, H. K., Harris, S. L., & Delmolino, L. (2008). Discrete Trial Instruction vs. Mand Training for Teaching Children With Autism to Make Requests. *The Analysis of Verbal Behavior*, *24*(1), 69–85. <https://doi.org/10.1007/BF03393058>

Kuhn, D. E., Chirighin, A. E., & Zelenka, K. (2010). Discriminated Functional Communication: A Procedural Extension of Functional

Communication Training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 43(2), 249–264.
<https://doi.org/10.1901/jaba.2010.43-249>

Lindgren, S., Wacker, D., Schieltz, K., Suess, A., Pelzel, K., Kopelman, T., Lee, J., Romani, P., & O'Brien, M. (2020). A Randomized Controlled Trial of Functional Communication Training via Telehealth for Young Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(12), 4449–4462. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04451-1>

Luczynski, K. C., & Hanley, G. P. (2013). Prevention of Problem Behavior by Teaching Functional Communication and Self-Control Skills to Preschoolers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(2), 355–368.
<https://doi.org/10.1002/jaba.44>

Mark, J. (2019). *Evaluation of a Picture Exchange Communication System Program for Children with Autism* [Dissertation, Philadelphia College of Osteopathic Medicine].
https://digitalcommons.pcom.edu/psychology_dissertations/479

Muharib, R., Correa, V. I., Wood, C. L., & Haughney, K. L. (2019). Effects of Functional Communication Training Using GoTalk Now™ iPad® Application on Challenging Behavior of Children With Autism Spectrum Disorder. *Journal of Special Education Technology*, 34(2), 71–79.
<https://doi.org/10.1177/0162643418783479>

Mulhern, T., Lydon, S., Healy, O., Mollaghan, G., Ramey, D., & Leoni, M. (2017). A systematic review and evaluation of procedures for the induction of speech among persons with developmental disabilities. *Developmental Neurorehabilitation*, 20(4), 207–227.
<https://doi.org/10.3109/17518423.2016.1150360>

O'Brien, M. J., Schieltz, K. M., Berg, W. K., McComas, J. J., & Wacker, D. P. (2021). Delivering Interventions Via Telehealth: Functional Communication Training with a Child with Autism as a Case Example. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 46(1), 53–60.
<https://doi.org/10.1177/1540796920980452>

Reichle, J., & Chen, M. (2016). Challenging Behavior and Communicative Alternatives. In R. A. Sevcik & M. Ronski (Eds.), *Communication Interventions for Individuals with Severe Disabilities: Exploring Research Challenges and Opportunities* (1st edition, pp. 35–74). Brookes Publishing.

Roane, H. S., Fisher, W. W., Sgro, G. M., Falcomata, T. S., & Pabico, R. R. (2004). An Alternative Method of Thinning Reinforcer Delivery During Differential Reinforcement. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 37(2), 213–218. <https://doi.org/10.1901/jaba.2004.37-213>

Roche, L., Sigafoos, J., Lancioni, G. E., O'Reilly, M. F., Schlosser, R. W., Stevens, M., van der Meer, L., Achmadi, D., Kagohara, D., James, R., Carnett, A., Hodis, F., Green, V. A., Sutherland, D., Lang, R., Rispoli, M., Machalicek, W., & Marschik, P. B. (2014). An evaluation of speech production in two boys

with neurodevelopmental disorders who received communication intervention with a speech-generating device. *International Journal of Developmental Neuroscience*, 38(1), 10–16. <https://doi.org/10.1016/j.ijdevneu.2014.07.003>

Rose, M. L. (2006). The utility of arm and hand gestures in the treatment of aphasia. *Advances in Speech Language Pathology*, 8(2), 92–109. <https://doi.org/10.1080/14417040600657948>

Stevenson, M. T., Ghezzi, P. M., & Valenton, K. G. (2016). FCT and Delay Fading for Elopement with a Child with Autism. *Behavior Analysis in Practice*, 9(2), 169–173. <https://doi.org/10.1007/s40617-015-0089-5>

Suess, A. N., Romani, P. W., Wacker, D. P., Dyson, S. M., Kuhle, J. L., Lee, J. F., Lindgren, S. D., Kopelman, T. G., Pelzel, K. E., & Waldron, D. B. (2014). Evaluating the Treatment Fidelity of Parents Who Conduct In-Home Functional Communication Training with Coaching via Telehealth. *Journal of Behavioral Education*, 23(1), 34–59. <https://doi.org/10.1007/s10864-013-9183-3>

Suess, A. N., Wacker, D. P., Schwartz, J. E., Lustig, N., & Detrick, J. (2016). Preliminary evidence on the use of telehealth in an outpatient behavior clinic. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 49(3), 686–692. <https://doi.org/10.1002/jaba.305>

Tasić, I. S., & Raspopović, S. M. (2022). Informaciono-komunikacione tehnologije u realnom programu vrtića. *Sinteze - časopis za pedagoške nauke, književnost i kulturu*, 21, 23–33. <https://doi.org/10.5937/sinteze11-37059>

Tsami, L., Lerman, D., & Toper-Korkmaz, O. (2019). Effectiveness and acceptability of parent training via telehealth among families around the world. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 52(4), 1113–1129. <https://doi.org/10.1002/jaba.645>

Volkert, V. M., Lerman, D. C., Call, N. A., & Trosclair-Lasserre, N. (2009). An Evaluation of Resurgence During Treatment with Functional Communication Training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 42(1), 145–160. <https://doi.org/10.1901/jaba.2009.42-145>

Wacker, D. P., Lee, J. F., Padilla Dalmau, Y. C., Kopelman, T. G., Lindgren, S. D., Kuhle, J., Pelzel, K. E., Dyson, S., Schieltz, K. M., & Waldron, D. B. (2013). Conducting Functional Communication Training via Telehealth to Reduce the Problem Behavior of Young Children with Autism. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 25(1), 35–48. <https://doi.org/10.1007/s10882-012-9314-0>

THE USE OF FUNCTIONAL COMMUNICATION TRAINING IN REDUCING PROBLEM BEHAVIORS IN CHILDREN WITH AUTISM

Bojana B. Arsić¹, Anja M. Gajić²

Summary: The presence of behavioral problems correlates with communication deficits in people with autism spectrum disorder (ASD), and if a person with ASD is taught functional communication, which has the same purpose for them as the manifestation of behavioral problems, there can be a reduction, and for this, the procedure called functional communication training (FCT) is most often used. This paper aims to determine the effectiveness of the application of FCT for each of the behavioral functions, as well as how FCT can be implemented for each function, by reviewing the literature. The papers were searched using the *Google Scholar* and *ProQuest* search engines, and the literature review included those papers in which FCT was applied to reduce various behavioral problems. By reviewing the literature, it can be seen that FCT can be implemented with respondents who have different diagnoses, as well as different degrees of functionality in the way they communicate. In addition, FCT can be successfully implemented with participants exhibiting behavioral problems in various functions. Bearing in mind that FCT looks different for each of the mentioned functions, the importance of determining the behavioral function is emphasized, since it is a necessary prerequisite for the successful implementation of FCT. In addition, bearing in mind the effectiveness of the application of FCT in reducing behavioral problems exhibited by children with ASD, it is emphasized that it is necessary to conduct training for special education teachers and parents, as well as all others who work with this population on the application of FCT.

Keywords: autism, functional communication training, treatment, problem behaviors.

ПРИМЉЕН: 01.05.2024

ПРИХВАЋЕН: 23.08.2024

¹ bojana.arsic57@gmail.com, University of Belgrade, Faculty for special education and rehabilitation

² anjuskagajic@gmail.com, University of Belgrade, Faculty for special education and rehabilitation